

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

الگوی اسلامی برای مشارکت اجتماعی و تأثیر آن در توسعه کشور

علی افسری^۱

چکیده:

مشارکت اجتماعی (فعالیت‌های داوطلبانه گروهی) عامل کلیدی حل مسائل و مشکلات جامعه، و توسعه همه جانبه آن محسوب می‌شود. زیرا پیشرفت و توسعه یک کشور و حل تمام مشکلات و مسائل متعددی که جوامع مختلف با آن روبرو هستند، تنها از طریق دولت ممکن نیست و این کار تنها با مشارکت داوطلبانه مردم در امور مختلف میسر است. چند قرن پیش از آن که مساله مشارکت مدنی و گروه‌های اجتماعی به شکل امروزی آن در جوامع غربی مطرح شود، این ضرورت در قرآن کریم با عبارت تعاون در کارهای نیک و پرهیزکاری بیان شده، و همه مسلمانان موظف به این کار شده‌اند. اسلام الگوی خاصی برای مشارکت اجتماعی ارائه می‌دهد که بر اساس آن، فعالیت‌های داوطلبانه گروهی افراد جامعه فقط در مورد کارهای مفید، با اهداف خیرخواهانه، و در چارچوب اصول و مقررات اسلامی انجام می‌شود. بنابراین باید قدر این ظرفیت و زمینه موجود در دین اسلام دانسته شود و از آن برای سرعت دادن به پیشرفت و توسعه کشور استفاده شود.

کلمات کلیدی: مشارکت اجتماعی، الگوی اسلامی، توسعه کشور

مفهوم مشارکت اجتماعی:

مشارکت اجتماعی (فعالیت‌های داوطلبانه گروهی) یکی از انواع سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود. منظور از سرمایه اجتماعی میزان ارتباطات میان افراد و هنجارهای حاکم بر این ارتباطات است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای جامعه می‌شود. انواع سرمایه اجتماعی عبارت‌اند از سرمایه اجتماعی ساختاری و سرمایه اجتماعی شناختی. سرمایه اجتماعی شناختی در برگیرنده کیفیت روابط میان انسان‌ها است و به ارزش‌ها، هنجارها، و عقاید مؤثر بر روابط میان افراد گفته می‌شود، در حالی که سرمایه اجتماعی ساختاری بر اساس تعریف کاسا (۲۰۰۹) شامل پیوندها یا شبکه‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی است. شبکه‌های غیررسمی به وسیله روابط افراد با دوستان، خویشان، همسایگان و... تشکیل می‌شود و شبکه‌های رسمی شامل مشارکت داوطلبانه افراد در گروه‌ها و سازمان‌ها است که

^۱. کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه پیام نور: aliafsari89@gmail.com

از آن به مشارکت اجتماعی تعبیر می‌شود. در کشورهای غربی فعالیت‌های داوطلبانه افراد در گروه‌ها و سازمان‌های اجتماعی، به عنوان نماد جامعه مدنی در نظر گرفته می‌شود. در ادبیات سرمایه اجتماعی معمولاً منظور از سرمایه اجتماعی ساختاری، حجم شبکه‌های اجتماعی رسمی و به عبارت دیگر میزان فعالیت‌های داوطلبانه افراد در گروه‌های اجتماعی (مشارکت اجتماعی) است که روابط افراد در قالب این شبکه‌ها شکل می‌گیرد، اما در مجموع، روابط افراد در شبکه‌های غیررسمی هم جزء سرمایه اجتماعی ساختاری محسوب می‌شود، مثل شبکه روابط دوستی و شبکه روابط همسایگی. امروزه دولت‌ها به تنهایی قادر به حل تمام مسائل جامعه نیستند و گسترش مشارکت اجتماعی (فعالیت‌های داوطلبانه گروهی) یکی از بهترین راه کارهای توسعه و پیشرفت کشورها است.

دیدگاه اسلام در مورد روابط اجتماعی:

اسلام اهمیت فوق العاده‌ای برای مساله اجتماع قائل است و به همین خاطر مهم‌ترین احکام و شرایع خود از قبیل حج و جهاد و نماز و انفاق و همین طور تقوای دینی را بر اساس اجتماع قرار داده است. دین اسلام مردم را به اجرای دستورات پروردگار دعوت می‌کند تا از این طریق علاوه بر پاکی و تعالی معنوی افراد، سعادت زندگی اجتماعی آن‌ها نیز تأمین شود. در قرآن کریم در برخی از آیات از انسان‌ها خواسته شده که با تبعیت از شریعت اسلام با هم متحد باشند و به دور از تفرقه و اختلاف، زندگی اجتماعی خوبی داشته باشند. این آیات عبارت‌اند از: آیات ۱۵۳ و ۱۵۹ سوره انعام، آیات ۱۰۳ و ۱۰۵ سوره آل عمران، و آیه ۴۶ سوره انفال. در آیات دیگری از قرآن کریم مسلمانان دعوت می‌شوند به این که بر اساس اتفاق و اتحاد، و به دست آوردن منافع و مزایای معنوی و مادی، اجتماعات خاصی را تشکیل دهند، مانند آیه ۱۰ سوره حجرات، آیه ۲ سوره مائده، و آیه ۱۰۴ سوره آل عمران (تفسیر المیزان، جلد ۴، صص: ۱۵۰-۱۴۸). این اجتماعات مشابه همان گروه‌های اجتماعی است که در مباحث جدید سرمایه اجتماعی با عنوان مشارکت اجتماعی مطرح می‌شود، با این تفاوت که گروه‌های اجتماعی مورد نظر اسلام فقط در چارچوب موازین اسلامی و بر اساس تقوا و خیرخواهی ایجاد می‌شوند.

اکنون به بررسی دو آیه اخیر می‌پردازیم. آیه: ((و لتکن منکم امهٌ یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر))^۱ مسلمانان را به تشکیل گروه‌هایی برای گسترش کارهای خیر، امر به معروف و نهی از منکر فرا می‌خواند و در آیه ((و تعاونوا علی الابر و التقوی و لا تعاونوا علی الاثم و العدوان))^۲

^۱. سوره آل عمران، آیه ۱۰۴

^۲. سوره مائده، آیه ۲

مسلمانان به تعاون و مشارکت گروهی در کارهای خوب و مفید و بر اساس تقوا دعوت می‌شوند. مطابق این آیه مسلمانان موظف به تعاون در کارهایی هستند که دارای دو ویژگی می‌باشد: ((آبر)) به معنای کار خوب و مفید است و ((التقوی)) به معنای جلوگیری از اعمال خلاف می‌باشد. بنابراین تعاون در کارهایی توصیه شده که هم مفید و هم در چارچوب مقررات اسلامی باشد. نتیجه دیگر، این که تعاون باید هم در دعوت به نیکی‌ها، و هم در مبارزه با بدی‌ها انجام گیرد. در ادامه آیه، مسلمانان از همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست و ظلم و ستم نهی می‌شوند (تفسیر نمونه، ج ۴، صص ۲۵۴-۲۵۳). بنابراین بر اساس اصل تعاون، فعالیت گروه‌های اجتماعی در مورد فعالیت‌های مفید و در چارچوب دستورات الهی، مورد توصیه اسلام است.

در آیه ۲۰۰ سوره آل عمران می‌خوانیم: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)). منظور از امر ((اصبروا)) صبر تک تک افراد است و بعد از آن امر ((صابروا)) آمده است که مسلمانان را به مصابره دعوت می‌کند. مصابره عبارت است از اینکه جمعیتی به اتفاق یکدیگر اذیت‌ها را تحمل کنند و هر یک صبر خود را به صبر دیگری تکیه دهد و در نتیجه برکاتی که در صفت صبر هست، دست به دست هم دهد و تأثیر صبر بیشتر گردد، چون باعث می‌شود که تک تک افراد نیروی یکدیگر را به هم وصل کنند و همه نیروها یکی شود. در این آیه پس از دو امر ((اصبروا)) و ((صابروا))، امر ((رابطوا)) آمده که مسلمانان را به رابطه فرا می‌خواند. رابطه از نظر معنا اعم از مصابره است، چون مصابره عبارت بود از وصل کردن نیروی مقاومت افراد جامعه در برابر شدائد، و رابطه عبارت است از همین وصل کردن نیروها، اما نه تنها نیروی مقاومت در برابر شدائد، بلکه همه نیروها و کارها در جمیع شؤون زندگی دینی، چه در حال شدت و چه در حال رخا و خوشی. در انتهای آیه برای صبر، مصابره و رابطه مسلمانان قیدی مطرح می‌شود و آن این است که این صبر، مصابره و رابطه باید همراه با تقوای الهی باشد تا جامعه مسلمانان را به سعادت حقیقی برساند (تفسیر المیزان، ج: ۴، صص: ۱۴۴-۱۴۳).

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که اسلام تأکید فراوانی بر اتحاد و یکپارچگی جامعه اسلامی (اصل وحدت)، فعالیت گروه‌های اجتماعی در مورد فعالیت‌های مفید و در چارچوب دستورات الهی (اصل تعاون)، و گسترش روابط سالم میان مسلمانان با هدف اتحاد و وصل کردن نیروهای آن‌ها (مصابره و رابطه) دارد.

الگوی اسلامی برای مشارکت اجتماعی:

مشارکت اجتماعی در یک جامعه با فعالیت داوطلبانه افراد در گروه‌های اجتماعی شناخته می‌شود. پیشرفت و توسعه یک کشور و حل تمام مشکلات و مسائل متعددی که جوامع مختلف با آن روبرو هستند، تنها از طریق دولت‌ها ممکن نیست و این کار با مشارکت داوطلبانه مردم در امور مختلف میسر می‌شود. نکته قابل توجه این است که چندین قرن پیش از آن که مساله مشارکت اجتماعی و گروه‌های اجتماعی در جوامع غربی مطرح شود، این ضرورت در قرآن کریم با عبارت تعاون در کارهای مفید و مشروع بیان شده و همه مسلمانان به این کار توصیه شده‌اند. نکته قابل توجه دیگر این است که مسلمانان تنها مجاز به همکاری در کارهای مفید و مشروع هستند و این محدودیت، تفاوت میان مشارکت و فعالیت‌های داوطلبانه اسلامی و غیر اسلامی است. مشارکت مورد نظر اسلام، مشارکتی با اهداف خیرخواهانه و مقدس است، در حالی که مشارکت در فرهنگ غربی این قید و محدودیت را ندارد. بنابراین با توجه به وجود انگیزه‌های قوی در فرد مسلمان برای کمک به مردم و انجام کارهای خیر، انتظار می‌رود که مشارکت مسلمانان نتایج بیشتری در جهت رشد و توسعه جامعه اسلامی داشته باشد. اسلام الگوی خاصی برای مشارکت اجتماعی (فعالیت‌های داوطلبانه گروهی) ارائه می‌دهد که بر اساس آن، فعالیت‌های داوطلبانه گروهی افراد جامعه فقط در مورد کارهای مفید، با اهداف خیرخواهانه، و در چارچوب اصول و مقررات اسلامی انجام می‌شود. برخلاف این دیدگاه، در دیدگاه غربی، مشارکت اجتماعی باید در امور مختلف گسترش پیدا کند و این امور نباید حتماً مفید، سازنده، با اهداف خیرخواهانه و در چارچوب قواعد اخلاقی و مذهبی باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

تجربه دهه‌های گذشته نشان می‌دهد هر جا که مردم به صورت داوطلبانه و خودجوش در امور مشارکت کنند، مشکلات حل می‌شود و رشد و پیشرفت نمایان می‌شود، ولی در غیاب مشارکت مردم، دولت به تنهایی قادر به حل تمام مسائل و مشکلات نیست و در این حالت سرعت رشد و پیشرفت جامعه، کند می‌باشد. بنابراین دولت باید زمینه مشارکت اجتماعی مردم را با الگوهای اسلامی فراهم سازد و این به منزله پیاده کردن اصل تعاون در جامعه است که می‌تواند منشأ بسیاری از تحولات و پیشرفت‌ها در جامعه باشد. مشارکت‌های اجتماعی باید مورد تشویق و حمایت دولت قرار گیرد و بستر مشارکت مردم از سوی دولت و سازمان‌ها و نهادهای دولتی فراهم شود. چه بسا افراد زیادی که تمایل بسیاری به انجام فعالیت‌های داوطلبانه در زمینه‌های مختلف دارند، اما بستر مناسبی برای انجام این فعالیت‌ها پیدا نمی‌کنند. دولت می‌تواند در حوزه‌های فعالیت خود، برخی از وظایف خود را از طریق مشارکت و فعالیت‌های داوطلبانه مردمی انجام دهد. این کار دو اثر مثبت مهم دارد: اول این که مشارکت و

فعالیت‌های داوطلبانه مردمی در قالب گروه‌ها و سازمان‌های مردمی، و تحت نظارت و هدایت سازمان‌های دولتی می‌تواند به طور مستقیم بسیاری از مشکلات و کمبودهای جامعه را برطرف سازد و سرعت توسعه و پیشرفت جامعه را افزایش دهد. دوم این که این کار، تمرینی است برای مردم و مسئولین دولتی که می‌تواند موجب گسترش فرهنگ مشارکت و فعالیت‌های داوطلبانه در جامعه شود و سرمایه اجتماعی را در جامعه افزایش دهد. دولت بایستی کارهایی را که بهتر است با مشارکت مردم انجام شود، شناسایی کند و شرایط لازم را برای محقق شدن این مشارکت، فراهم سازد.

منابع:

- طباطبایی، علامه سید محمد حسین، **تفسیر المیزان**، جلد چهارم، برگرفته از پایگاه اینترنتی اندیشه قم به نشانی: <http://www.andisheqom.com>
- مکارم شیرازی، آیت الله ناصر، **تفسیر نمونه**، جلد چهارم، برگرفته از پایگاه اینترنتی اندیشه قم به نشانی: <http://www.andisheqom.com>

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

نورنگه آفریدی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

نورنگه آفریدی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

نورنگه آفریدی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو